

учебное оборудование / Б. С. Омеляненко // Профессионально-техническое образование. – 1964. - № 1. – с. 10-12 **9.** Белов Г. С. Специализация как одно из условий совершенствования учебно-материальной базы профтехучилищ / Г. С. Белов // Педагогическое обоснование требований к оборудованию и оснащению профтехучилищ в условиях их специализации. – Л.: ВНИИ профтехобразования. – 1983. – 88 с. **10.** Бастов В. Ф. Совершенствование учебно-материальной базы профтехучилищ как научная проблема / В. Ф. Бастов, Г. С. Гуторов // Педагогическое обоснование требований к оборудованию и оснащению профтехучилищ в условиях их специализации. - Л.: ВНИИ профтехобразования. - 1983. – 88 с. **11.** Оснащение учебного кабинета специальной технологии для подготовки наладчиков станков и манипуляторов с программным управлением в средних профтехучилищах. - Л.: ВНИИ профтехобразования, 1986. – 31 с. **12.** Красс Э. С. Информатика - шаг следующий / Э. С. Красс, В. П. Оксман // Профессионально-техническое образование. – 1985. - №9, С. 10-12 **13.** Модернізація професійно-технічної освіти Хмельниччини: проблеми теорії та практики: науковий збірник / упорядник і науковий редактор В. О. Савчук. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 300 с.

Надійшла до редколегії 07.10.09

УДК 94 (477) “19/20”: 323.111

В. М. СКЛЯР, канд. іст. наук, НТУ «ХП»

ЕТНОМОВНА НАУКОВА ПРОБЛЕМАТИКА В УКРАЇНОЗНАВЧИХ СТУДІЯХ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті аналізується доробок українських науковців у дослідженні етномовних процесів в Україні. Визначено ступінь розробки етномовної проблематики за окремими напрямками українознавчої науки.

In article the done work of the Ukrainian scientists in research of ethnolanguage processes in Ukraine is analyzed. The degree of an ethnolanguage problematic working out in separate directions of Ukrainian science of science is defined.

Становлення Української держави супроводжується зростанням інтересу в суспільстві до етномовних процесів, які тривалий час занадто політизувалися та свідомо фальшувалися. Залишається актуальним дослідження етнічного складу та мовної структури населення, аналіз регіональних особливостей співвіднесення мовних та етнічних ознак, процесів мовної асиміляції. Не втратила актуальності проблема відповідності проголошеного державного статусу української мови реальному стану її функціонування в суспільстві.

Наукове дослідження етнічних проблем вимагає об'єднання зусиль усієї української гуманітаристики, використання інтеграційних, полідисциплінарних підходів в українознавчих дослідженнях. Етнічні процеси перебувають у центрі уваги етнологів, істориків, соціологів, демографів, мовознавців, географів, політологів, філософів, культурологів, психологів,

правознавців. Тому важливим завданням є проведення історіографічного аналізу на основі систематизації всього масиву наукової літератури, присвяченої як безпосередньо, так і опосередковано, проблемам етновного розвитку сучасної України. Враховуючи багатомірність цих процесів, аналіз літератури проводиться за окремими науковими напрямками. Саме такий полідисциплінарний підхід дозволяє отримати реальну оцінку рівня опрацювання окресленої проблеми не лише з точки зору окремих напрямів сучасної науки, але й у цілому української гуманітаристики.

Дослідження етнічних процесів в Україні отримало структурно-організаційне оформлення. Ключову роль в розробленні цієї наукової проблематики відіграють вчені інститутів соціогуманітарного профілю НАН України та кафедр етнології провідних університетів, насамперед Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вагомі результати мають наукові колективи Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса, Інституту історії України, Інституту демографії та соціальних досліджень, Інституту українознавства імені І. П. Крип'якевича, Інституту української мови, Інституту мовознавства імені О. О. Потєбні, Інституту народознавства, Інституту соціології, а також науковці Центру українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національного науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України.

Фундаментальний доробок у дослідженні етнічного складу населення України належить етнологам: В. Борисенко, В. Євтуху, В. Капелюшному, С. Макарчуку, В. Наулку, А. Пономарьову. Узагальнюючою науковою працею, яка безпосередньо присвячена українству, стала монографія “Українці”. Одним із ключових напрямів праці став аналіз динаміки чисельності та територіального розселення українців. Інтенсивний розвиток етнологічних студій доби незалежності сприяв створенню колективних робіт, які безпосередньо присвячені етнічним процесам в Україні. Проблеми аналізу етнічного складу населення за матеріалами переписів займають важливе місце в доробку І. Винниченка, В. Крисаченка, Ю. Огульчанського, В. Романцова, О. Чиркова, С. Чорного. Результативним виявився порівняльний аналіз статусних позицій українців та етнічних меншин у соціально-професійній сфері, проведений Т. Рудницькою [1].

Вагому роль у розвитку сучасних українознавчих досліджень відіграло об'єктивне вивчення складних проблем етногенезу українців, адже тривалий час ця важлива наукова проблема, що є наріжним каменем української

етнології та історії, свідомо фальшувалася радянською історіографією. Розробка сучасної наукової концепції українського етногенезу належить етнологам В. Балушку, С. Павлюку, антропологу С. Сегеді, археологам В. Барану, Л. Залізняку, мовознавцю Г. Півтораку [2].

Важливе значення для розкриття сутності сучасної етномовної ситуації в Україні, зокрема у вивченні асиміляційних процесів у мовному середовищі, мають наукові студії мовознавців. У межах етнології, мовознавства та соціології виник новий напрям – етносоціолінгвістика. Фундаментальний доробок у цій галузі насамперед належить Л. Масенку та О. Ткаченку, значний інтерес викликають також праці Б. Ажнюка, В. Кубайчука, В. Лизанчука, О. Пономарева, Я. Радевича-Винницького, В. Радчука, Л. Ставицької, І. Фаріон, Н. Шумарової. Особливо хотілось би відзначити вагомий науковий доробок та активну просвітницьку діяльність А. Погрібною [3].

У межах етнології й філософії розпочав формуватися окремий напрям – етнофілософія, що спирається на досягнення світової філософської та етнологічної думки, і представлена доробком І. Грабовської, С. Грабовського, О. Забужко, С. Кримського, В. Крисаченка, В. Лісового, О. Нельги, М. Степико [4]. У центрі уваги науковців знаходяться: національна ідея, етнічні архетипи, етноментальний феномен українства. Етнофілософія заклала концептуальні засади дослідження етномовних процесів із точки зору загальних закономірностей і специфічних ознак цивілізаційного поступу України.

Останніми роками виокремився ще один актуальний напрям досліджень етнічних процесів – етногеографія. Львівська наукова школа етногеографів, започаткована С. Рудницьким, знайшла продовження в студіях М. Дністрянського, Ф. Заставного, Р. Лозинського, О. Шаблія. Важливе значення для вивчення територіальних особливостей етномовних процесів має фундаментальний доробок М. Дністрянського [5].

Досить плідно розвивається як окремий напрям і етносоціологія, насамперед у контексті студювання етномовних процесів із точки зору соціологічних досліджень, що базуються на опитуваннях. Напрацювання в галузі етносоціології мають В. Арбеніна, В. Євтух, Г. Залізняк, І. Кононов, Н. Паніна, В. Хмелько, М. Шульга [6].

Чільне місце в демографічних студіях відводиться етнодемографічній проблематиці. Досліджуються етнічні аспекти міграційних процесів та природного руху населення. Останніми роками посилилася увага до вивчення

витоків, сутності, наслідків демографічної кризи в Україні та пошуку шляхів її подолання, проводиться аналіз трудової міграції українців за кордон. У межах цього напрямку досить плідно працюють Н. Власенко, В. Зінич, Е. Лібанова, О. Малиновська, С. Пирожков, С. Піскунов, В. Стешенко, О. Хомра, М. Шульга. Фундаментальне дослідження демографічних процесів в українському селі провів О. Рогожин. Підготовці та проведенню першого Всеукраїнського перепису населення 2001 року присвячена колективна монографія науковців Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України й працівників Держкомстату України [7].

Протягом 90-х рр. XX ст. у межах політології сформувався окремий напрям наукових досліджень – етнополітологія. Основу цього напрямку становить методологія політологічної науки, інструментарій якої використовується в дослідженні етнічних процесів в Україні. Теоретико-методологічні засади студій окремих науковців істотно відрізняються, як і їхня оцінка результатів реалізації етнополітики в Україні за роки незалежності. У межах етнополітології проводили дослідження О. Антонюк, М. Вівчарик, О. Гринів, С. Здіюрук, О. Калакура, О. Картунов, І. Кресіна, В. Кулик, І. Курас, О. Куць, І. Лосєв, О. Майборода, В. Масненко, Л. Нагорна, М. Обушний, І. Онищенко, О. Рафальський, М. Розумний, М. Панчук, С. Ситник, Л. Шкляр та інші. У 2008 році вийшла колективна монографія, безпосередньо присвячена мовній ситуації в сучасній Україні. У межах етнополітології виокремився самостійний напрям – етноконфліктологія. Аналізу суперечностей та конфліктів у суспільстві, у тому числі й на етнічному ґрунті, присвячені праці В. Євтуха, А. Кіссе, В. Котигоренка, О. Кривицької, Ю. Мацієвського, Г. Перепелиці, Т. Сенюшкіної. На основі використання концептуальних засад західної конфліктології досліджувалися проблеми причин, сутності та наслідків реальних та вірогідних етноконфліктних ситуацій в Україні [8].

Активізувалося студіювання політико-правових аспектів етнічної проблематики, однак увага звертається переважно на правовий статус меншин в Україні та порівняння українського і європейського законодавства. Указаними проблемами опікуються Н. Беліцер, О. Биков, Л. Лойко, В. Нікітюк, Л. Рябошапка, С. Трохимчук. Однак, аналіз правового статусу українців, як і державного статусу української мови, хоча б на рівні доробку, присвяченого меншинам, не проводиться [9].

Розгорнулися дослідження й у такому напрямі як етнокультурологія, що формується в межах етнології, культурології та філософії. Головними проблемами наукових розробок стали окреслення духовних орієнтирів реформування українського суспільства, відновлення культурної спадщини, політико-культурологічний аналіз етномовних процесів. У межах цієї галузі науки плідно працюють І. Дзюба, В. Іщук, Р. Кісь, Л. Костенко, О. Пахльовська, М. Рябчук, О. Щербатюк, М. Юрій [10].

Досить продуктивним виявилось залучення методології психології до вивчення етнічних процесів, що сприяло формуванню етнопсихології як окремого наукового напрямку. Вивченню феномену етнічної та національної свідомості українців у концептуальному вимірі етнопсихології та етнополітології, присвячена монографія І. Кресіної. У межах цього напрямку слід відзначити праці В. Васютинського, Т. Воропаєвої, П. Гнатенка, М. Гримич, О. Донченко, О. Нельги, Ю. Романенка [11].

Важливе місце в дослідженні етномовних процесів в Україні належить українській історичній науці. У наукових студіях історики зосереджуються переважно на вивченні етнічних аспектів історичного минулого України. За часів незалежності з'явилася як окремий напрям наукових досліджень етнічна історія України. Без глибокого аналізу історичного минулого не можливо зрозуміти сутності етномовних процесів у сучасній Україні. Історія дисидентського руху та його боротьби проти російщення України знайшли відображення в науковому доробку О. Бажана, В. Барана, В. Даниленка, Ю. Данилюка, Г. Касьянова, А. Русначенка, Ж. Шевчук та інших. Узагальнююче дослідження радянської доби української історії, в тому числі й аналіз еволюції політики російщення, належить науковцям інституту історії України НАН України. Заслугове на увагу монографія В. Піскун, присвячена українській політичній еміграції в міжвоєнний період. Дослідниця переконливо довела, що завдяки високому рівню самосвідомості еміграція зберігала українську ідентичність навіть в умовах дисперсного розселення в іноетнічному середовищі. Помітний внесок у дослідженні історії українського національно-визвольного руху та міжетнічних взаємин в Україні, на основі залучення до наукового обігу архівних матеріалів, належить В. Сергійчуку [12].

Дослідження етномовних процесів часів незалежності ще не стали головним здобутком українських істориків. «Поточна» історія вивчається переважно політологами та соціологами. Важливе значення для студіювання сучасних етнічних процесів має доробок О. Бойка, С. Кульчицького, Б. Парахонського. Помітною є монографія Г. Касьянова, де проведений

аналіз процесів українського державотворення, у тому числі й реалізації етномовної політики. Історіографічною працею, присвяченою аналізу наукових студій в етнопонаціональній сфері, насамперед у царині історії етнічних меншин, є праця О. Рафальського. Етнічні аспекти українознавчої проблематики посідають чільне місце в історіографічному доробку Я. Калакури [13].

Таким чином, істотний доробок українських науковців у дослідженні етномовних процесів в Україні створив сприятливі умови для підготовки узагальнюючих історіографічних праць, з урахуванням досягнень усіх соціогуманітарних наук. Етномовні процеси в Україні були й продовжують бути однією з найважливіших проблем у сучасній українській науці. Досягнення українських науковців часів незалежності України відкривають можливості для подальшого науковому пошуку за цим надзвичайно важливим напрямом українознавства.

Список літератури: 1. Борисенко В. Етнічний склад населення України // Українська етнологія / За ред. В. Борисенко. – К. : Либідь, 2007. – С. 60 – 69.; Євтух В. Б. Етносуспільні процеси в Україні : можливості наукових інтерпретацій / В. Б. Євтух. – К. : Стило, 2004. – 243 с.; Капелюшний В. Історичні та етнічні основи розвитку української нації у XX – на початку XXI ст. // Українська етнологія / За ред. В. Борисенко. – К. : Либідь, 2007. – С. 27 – 43.; Наулко В. І. Хто і відколи живе в Україні / В. І. Наулко. – К. : Голов. спец. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1998. – 80 с.; Українці : історико-етнографічна монографія : у 2 кн. / Л. Артюх, В. Балушок, В. Борисенко та ін. / А. Пономарьов (ред.) – Опішне : Українське народознавство, 1999. – Кн. 1. – 527 с.; Кн. 2. – 541 с.; Етнопонаціональні процеси в Україні : історія та сучасність / За ред. В. І. Наулка. – К. : Голов. спец. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2001. – 423 с.; Євтух В. Б. Етнопонаціональна структура українського суспільства / В. Б. Євтух, В. П. Трошинський, К. Ю. Галушко, К. О. Чернова – К. : Наукова думка, 2004. – 344 с.; Винниченко І. І. Українці в державах колишнього СРСР : історико-географічний нарис / І. І. Винниченко. – Житомир : Льонек, 1992. – 164 с.; Крисаченко В. С. Динаміка населення: популяційні, етнічні та глобальні виміри / В. С. Крисаченко. – К.: НІСД, 2005. – 368 с.; Огульчанський Ю. А. Етнічна структура українського суспільства : уявні та дійсні проблеми / Ю. А. Огульчанський. – К. : Вид. дім «КМА», 2006. – 68 с.; Романцов В. О. Український етнос : на одвічних землях (XVIII – початок XXI століття) / В. О. Романцов. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2004. – 200 с.; Скляр В. Етномовні процеси в українському просторі : 1989-2001 рр. / В. Скляр. – Харків : Ексклюзив, 2009. – 544 с.; Чорний С. М. Українці в Євразії. Чисельність і розміщення за переписами 1897 – 1990 рр. / С. М. Чорний. – К. : Голов. спец. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2002. – 182 с.; Рудницька Т. М. Етнічні спільноти України : тенденції соціальних змін / Т. М. Рудницька. – К. : Ін-т соціології НАН України, 1998. – 170 с. 2. Балушок В. Г. Українська етнічна спільнота: етногенез, історія, етнічність / В. Г. Балушок. – Біла Церква : О. В. Пшонківський, 2008. – 301 с.; Павлюк С. П. Етногенез українців : спроба теоретичної конструкції / С. П. Павлюк. – Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2006. – 248 с.; Сегеда С. П. Антропологічний склад українського народу: етногенетичний аспект / С. П. Сегеда. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2001. – 254 с.; Баран В. Д. Походження українського народу / В. Д. Баран, Я. В. Баран. – К. : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2002. – 406 с.; Залізник Л. Л. Від склавинів до української нації / Л. Л. Залізник. – 2-

ге вид. – К. : Укр. вид. спілка, 2004. – 256 с.; Етнічна та етнокультурна історія України / В. Д. Баран, Л. Л. Залізник, В. М. Зубар, В. В. Німчук, В. В. Отрошенко, С. П. Сегеда; за ред. Г. А. Скрипник. – К. : Наука, 2005. – Т. 1. – Кн. друга. – 512 с.; Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиць» / Г. П. Півторак. – К. : Вид. центр «Академія», 2001. – 148 с. 3. Масенко Л. Т. Мова і суспільство : постколоніальний вимір / Л. Т. Масенко. – К. : Вид. дім «КМА», 2004. – 163 с.; Ткаченко О. Б. Українська мова і мовне життя світу / О. Б. Ткаченко. – К. : Спалах, 2004. – 272 с.; Ажнюк Б. М. Мовна єдність нації : діаспора й Україна / Б. М. Ажнюк. – К. : Рідна мова, 1999. – 450 с.; Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні : зовнішня історія української мови / В. Кубайчук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 168 с.; Лизанчук В. В. Кайдани ще кують : факти, документи, коментарі про русифікацію в Україні / В. В. Лизанчук. – Львів, 2004. – 983 с.; Радевич-Винницький Я. Глобалізація і мовно-інформаційний простір в Україні / Я. Радевич-Винницький. – Дрогобич: Відродження, 2005. – 280 с.; Радчук В. Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти / В. Радчук // Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти: зб. наук. пр. / За заг. ред. Л. Ставицької. – К. : Пульсари, 2007. – С. 121–158.; Ставицька Л. Суржик : міф, мова, комунікація / Л. Ставицька, В. Труб // Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти: зб. наук. пр. / За заг. ред. Л. Ставицької. – К. : Пульсари, 2007. – С. 31–120.; Шумарова Н. П. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму / Н. П. Шумарова. – К. : КЛДУ, 2000. – 284 с.; Погрібний А. Г. Світовий мовний досвід та українські реалії / А. Г. Погрібний. – К. : Медобори, 2003. – 72 с. 4. Грабовська І. М. Національні міфи в контексті сучасних українських реалій (філософсько-світоглядний аналіз) / І. М. Грабовська. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя; ДС Міланік, 2007. – 144 с.; Грабовський С. ХХ століття та українська людина : виклики та відповіді / С. Грабовський. – К. : Стило, 2000. – 228 с.; Лісовий В. Культура – ідеологія – політика / В. Лісовий. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 1997. – 352 с.; Нельга О. В. Теорія етносу / О. В. Нельга. – К. : Тандем, 1997. – 368 с.; Степико М. Т. Буття етносу. Витоки, сучасність, перспективи / М. Т. Степико. – К. : Т-во „Знання” 1998. – 251 с. 5. Дністрянський М. С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики / М. С. Дністрянський. – Львів: Літопис, 2006. – 490 с.; Заставний Ф. Д. Українські етнічні землі / Ф. Д. Заставний. – Львів : Світ, 1993. – 176 с.; Шаблій О. Суспільна географія : теорія, історія, українознавчі студії / О. Шаблій. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2001. – 744 с. 6. Арбеніна В. Л. Етносоціологія / В. Л. Арбеніна. – Вид. друге, доп. і перероб. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 316 с.; Залізник Г. М. Мовні орієнтації та цивілізаційний вибір українців / Г. М. Залізник // Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації / За ред. Ю. Бестерс-Дільгер. – К. : Вид. дім «КМА», 2008. – С. 132–166.; Паніна Н. В. Українське суспільство 1994–2005 : соціологічний моніторинг / Н. В. Паніна. – К. : ТОВ «Вид-во Софія», 2005. – 160 с.; Хмелько В. Є. Лінгво-етнічна структура України : регіональні особливості й тенденції змін за роки незалежності / В. Є. Хмелько // Наукові записки НаУКМА. – Т. 32. Соціологічні науки. – К., 2004. – С. 3–15. 7. Зінич В. Т. Сучасні етнодемографічні процеси в Україні / В. Т. Зінич. – К. : РВПС України НАН України, 2004. – 67 с.; Демографічна криза в Україні : причини та наслідки : / Е. М. Лібанова, С. І. Пирожков, Н. С. Власенко та ін. – К. : Держкомстат України, 2003. – 230 с.; Рогожин О. Г. Демографічні перспективи українського села : історичні передумови, регіональний аналіз і моделювання / О. Г. Рогожин. – К. : Ін-т проблем національної безпеки, 2004. – 296 с.; Перший Всеукраїнський перепис населення : історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти / Н. С. Власенко, Е. М. Лібанова, О. Г. Осауленко та ін.; наук. ред. І. Ф. Курас, С. І. Пирожков. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 558 с.; Шульга Н. А. Велике переселення : репатрианты, беженцы, трудовые мигранты / Н. А. Шульга. – К. : Ін-т социологии НАН Украины, 2002. – 700 с. 8. Антонюк О. В. Формування етнополітики Української держави : історичні та теоретико-методологічні засади / О. В.

Антонюк. – К. : Держ. акад. кер. кадрів ку-ри і мист., 1999. – 282 с.; Вівчарик М. М. Українська нація : витоки становлення і сьогодення / М. М. Вівчарик, В. П. Капелюшний. – К. : Олан, 2003. – 280 с.; Гринів О. Збуджена Україна : самоствердження нації після контузії населення. Непретензійні нотатки / О. Гринів. – Львів : Тріада Плюс, 2004. – 435 с.; Гуманітарна політика Української держави в новітній період / С. І. Здіорук, В. І. Нагорний, С. Л. Гнатюк та ін. / За ред. С. І. Здіорука. – К. : НІСД, 2006. – 403 с.; Етнонаціональні процеси в сучасній Україні: досвід, проблеми, перспективи / В. Ребало, О. Майборода, М. Обушний. – К. : Вид-во УАДУ, 1996. – 116 с.; Курас І. Ф. Етнополітологія. Перші кроки становлення / І. Ф. Курас. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.; Куць О. М. Мовна політика в державотворчих процесах України / О. М. Куць. – Харків : ХНУ ім. В. Каразіна, 2004. – 275 с.; Нагорна Л. П. Національна ідентичність в Україні / Л. П. Нагорна. – К. : ІП і ЕПД НАН України, 2002. – 272 с.; Обушний М. І. Етнос і нація : проблеми ідентичності / М. І. Обушний. – К. : Укр. Центр дух. культури, 1998. – 203 с.; Онищенко І. Г. Етно- та націогенез в Україні (Етнополітологічний аналіз) / І. Г. Онищенко. – К. : Четверта хвиля, 1997. – 240 с.; Розумний М. Ідея і нація в інформаційну епоху / М. Розумний. – Харків : Майдан, 2006. – 340 с.; Українська політична нація : генеза, стан, перспективи / В. С. Крисаченко, М. Т. Степико, О. С. Власюк та ін. – К. : НІСД, 2004. – 647 с.; Мовна ситуація в Україні : між конфліктом і консенсусом / О. М. Майборода, Ю. І. Шаповал, О. І. Вишняк та ін. – К. : ІП і ЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – 398 с.; Кіссе А. І. Етнічний конфлікт : теорія і практика управління. Політологічний аналіз / А. І. Кіссе. – К. : Логос, 1998. – 380 с.; Котигоренко В. О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні : політологічний концепт / В. О. Котигоренко. – К. : Світогляд, 2004. – 726 с.; Перепелиця Г. М. Конфлікти в посткомуністичній Європі / Г. М. Перепелиця. – К. : НІСД, 2003. – 432 с.; Сеношкіна Т. О. Попередження та врегулювання етнічних конфліктів: державно-управлінський вимір (проблеми теорії, методології, практики) / Т. О. Сеношкіна. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2005. – 368 с. **9.** Биков О. М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні / О. М. Биков. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 354 с.; Лойко Л. І. Громадські організації етнічних меншин України : природа, легітимність, діяльність / Л. Лойко. – К. : ПЦ «Фоліант», 2005. – 634 с.; Нікітюк В. О. Статус етнонаціональних меншин (Порівняльно-правовий аспект) / В. О. Нікітюк. – К. : Естет, 1996. – 186 с.; Рябошапка Л. М. Правове становище національних меншин в Україні (1917 – 2000) / Л. М. Рябошапка. – Львів : Вид. центр Львів. ун-ту ім. І.Франка, 2001. – 212 с. **10.** Дзюба І. М. Пастка. Тридцять років зі Сталіним. П'ятдесят років без Сталіна / І. М. Дзюба. – К. : Криниця, 2003. – 115 с.; 144 с.; Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до теорії мовного релятивізму) / Р. Кісь. – Львів : Літопис, 2002. – 304 с.; Рябчук М. Ю. Зона відчуження : Українська олігархія між Сходом і Заходом / М. Ю. Рябчук. – К. : Критика, 2004. – 224 с.; Юрій М. Соціокультурний світ України. 2-ге вид. / М. Юрій. – К. : Кондор, 2004. – 738 с. **11.** Воропаєва Т. Становлення українського „Ми” / Т. Воропаєва // Українство у світі : традиційність культури та спільнотні взаємини / За заг. ред. В. І. Сергійчука. – К. : ЗАТ „Нічлава”, 2004. – С. 7–46.; Гнатенко П. І. Український національний характер / П. І. Гнатенко. – К. : ДОК-К, 1997. – 115 с.; Гримич М. В. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців (когнітивна антропологія) / М. В. Гримич. – К. : АТ „Віпол”, 2001. – 381 с.; Донченко О. Архетипи соціального життя і політика : Глибинні регулятиви психологічного повсякдення / О. Донченко, Ю. Романенко. – К. : Либідь, 2001. – 334 с.; Кресіна І. О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси (етнополітичний аналіз) / І. О. Кресіна. – К. : Вища школа, 1998. – 389 с. **12.** Данилюк Ю. З. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.) / Ю. Данилюк, О. Бажан. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2000. – 616 с.; Русначенко А. М. Національно-визвольний рух в Україні. Середина 50-х – початок 1990-х років / А. М. Русначенко. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1998. – 720 с.; Шевчук Ж. А. Інтелекція України у формування національної самосвідомості, духовності, розвитку

української мови: історичний нарис /Ж. А. Шевчук. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2006. – 248 с.; Україна і Росія в історичній ретроспективі: нариси. В 3-х т. / В. А. Смолій (відп. ред.) – К. : Наукова думка, 2004. – Т. 2. Радянський проект / В. А. Гриневич, В. М. Даниленко, С. В. Кульчицький, О. Е. Лисенко. – 530 с.; Піскун В. М. Політичний вибір української еміграції (20-і роки ХХ століття) / В. М. Піскун. – К. : «МП Леся», 2006. – 672 с.; Сергійчук В. І. Етнічні межі і державний кордон України / В. І. Сергійчук. – К. : Укр. вид. спілка, 2000. – 431 с.; Сергійчук В. І. Український Крим / В. І. Сергійчук. – К. : Укр. вид. спілка, 2001. – 302 с. 13. Бойко О. Д. Україна 1991 – 1995 рр. : тіні минулого чи контури майбутнього? / О. Д. Бойко. – К. : Магістр-S, 1996. – 207 с.; Україна і Росія в історичній ретроспективі : нариси. В 3-х т. / В. Смолій (відп. ред.) – К. : Наукова думка, 2004. – Т. 3. Новітній український державотворчий процес / С. В. Кульчицький, Б. О. Парахонський. – 327 с.; Касьянов Г. В. Україна 1991 – 2007 : нариси новітньої історії / Г. В. Касьянов. – К. : Наш час, 2008. – 432 с.; Рафальський О. О. Національні меншини України у ХХ столітті : історіографічний нарис / О. О. Рафальський. – К. : Поліус, 2000. – 447 с.; Калакура Я. С. Українська історіографія / Я. С. Калакура. – К. : Генеза, 2004. – 496 с.

Надійшла до редколегії 22.09.09

УДК 94(477)“195-196”:623.746

А. І. ХАРУК, канд. іст. наук, Національний університет “Львівська політехніка”

ОСНОВНІ ВИРОБНИЧІ ПРОГРАМИ ХАРКІВСЬКОГО АВІАЗАВОДУ В 50-60-Х РР. ХХ СТ.

Стаття присвячена аналізу основних виробничих програм, що реалізовувались Харківським авіазаводом в 50-60-х рр. ХХ ст. Головна увага звернута на виробництво пасажирських літаків.

The article is devoted to the analyze of main aircrafts' production programs, which was in Kharkov aircraft plant in 1950-60's. Main attention concentrated on history of production of passenger aircrafts.

До початку 50-х рр. минулого століття Харківський авіазавод № 135, в основному, подолав наслідки воєнних руйнувань, відновив свої виробничі потужності й налагодив випуск літаків. Упродовж 1947-49 рр. тут було виготовлено 406 поршневих навчальних літаків Як-18, що становило близько 11 % загальносоюзного виробництва машин цього типу [1, 173]. Тим самим були створені передумови для впровадження у виробництво більш складних літальних апаратів, що й було зроблено в наступні десятиліття.

Розвиток Харківського авіазаводу в 50-60-х рр. минулого століття висвітлений в низці публікацій, які можна умовно поділити на кілька груп. До першої віднесемо видання, підготовлені до ювілеїв підприємства. За інформативністю вони дуже різняться – деякі з них досить інформативні [2-3], інші ж мають рекламно-оглядовий характер [4]. Інша група видань